

Pospíšil, Ivo

Horynovy Dějiny rané německé romantiky a jejich významy

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. X, Řada literárněvědné slavistiky. 2006, vol. 55, iss. X9, pp. 294-296

ISBN 80-210-3987-6

ISSN 1212-1509

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/102946>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

kého a klasiky v postmodernizme. Hundorová zavádza aj kultúrne reálie a literárne javy platné pro domo sua, keď rieši proces dekonštrukcie, bezdomovectva, zmätku, nostalgie a revanšu či grotesknosti neoficiálnej kultúry v domácej oficiálnej kultúre. Napokon práca s literárnym materiálom patrí k presvedčivým aplikačným argumetnom Hundorovej výkladu.

Viera Žemberová

HORYNOVY DĚJINY RANÉ NĚMECKÉ ROMANTIKY A JEJICH VÝZNAMY

Břetislav Horyna: *Dějiny rané romantiky. Fichte, Schlegel, Novalis.* Vyšehrad, Praha 2005.

Břetislav Horyna je profesorem filozofie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně. Jeho knihy a studie – aniž by se vzdávaly myšlenkové hloubky a přirozené těžkomyslnosti – jsou vždy také poutavým příběhem, který čtenáře přinutí číst až do konce v napětí z gradace a jemného rozuzlení, jež se však spíše podobá jen jiné zápletce. I jeho fundamentální kniha o německé „romantice“ (u vědomí všech propletenců českých i jiných slov jako „romantika“, „romantismus“, „román“, „romantično“ apod., o nichž se sluší pojednat jinde), v níž najdeme ovšem nejenom v titulu vyjmenované osobnosti, totiž také Herdera, Hölderlina a řadu dalších, kteří se na utváření svěbytné filozofie romantiky podíleli, je taková.

Horynova kniha – ostatně jako u nás knihy řady dnešních filozofů, zejména z okruhu brněnské školy – filozofii zliterárníje, resp. jí vrací původní literární rozměr, a to nejen tím, že jejich autoři umějí psát a svým psaním vyprávět poutavý příběh, ale také že doceňují úlohu krásné literatury a její reflexe – literární vědy – a nestydí se psát o poetice, poetologii a nauce o literatuře, čímž jí současně zobecňují a dávají jiný, širší význam. Proto je asi Horynovu srdci nejbližší právě Friedrich Leopold von Hardenberg, tedy Novalis, s jeho přírodovědným bádáním s filozofickým a básnickým vyústěním: poezie v německé romantice je ovšem činností nejvyšší – snad je to první a poslední „filozofie“, která k tomuto závěru dochází. Horynova kniha je vzácný lék na komplexy všech, kteří s literaturou nějak zacházejí; najednou všechny ty příběhy a „neužitečné“ básnické výlevy, všechny ty šílenosti, jimiž dnešní svět tolik opovrhne, jsou znovu postaveny na piedestal jako nejvznešenější plod lidského ducha, jako velmi činná, praktická věc, která mění člověka a tím i svět. Svět je třeba romantizovat, a tak opět najít jeho smysl, parafrázuje autor Novalise hned v první větě své Předmluvy.

I když si Horyna pohrává se slovy kolem „romantiky“ trochu svévolně, jeho zásadní koncepce je velmi přijatelná: ukazuje, že raná německá romantika byla něco zcela jiného než učebnicově uctívaný romantismus pozdější, že vlastně šlo v jistém smyslu o zradu původního „měkkého“, ale nikoli neradikálního romantismu, přesněji německé romantiky, která měla zřetelně kontinuální ráz. Nenechovala osvícenství, ale spíše je „dotahovala“ do konce. Raná romantika byla hravá, ironická, ambivalentní, úlomkovitá, vtípná; jakmile se prolomila do tzv. vážnosti, zradila samu sebe: „*Krok k domnělé vážnosti byl současně prvním krokem k zániku rané romantiky; 19. století již vítalo romantiky připravené ke konverzi, k obratu, který názorově představoval odvrát – jeden z nejmasovějších, nejméně vysvětlených a přitom nejcharakterističtějších v dějinách moderní kultury, o filosofii nemluvě. Romantičtí žháří se změnili v konzervativní, restaurativní hasiče, kteří v prachu zadusili poslední jiskry kdysi vysokých romantických plamenů,*“ tvrdí autor (s. 11).

V první kapitole *Dějiny láskyplné a moudré* (parafráze Novalise z *Křesťanstva čili Evropy*) uvádí Horyna čtenáře do epochy německé filozofie (1770–1830), do doby, kdy se zrodil „člověk osedlaný časem“; jména poprvé v knize uvedená (Friedrich Schlegel, Friedrich von Hardenberg čili Novalis, Heinrich von Kleist, Ludwig Tieck, Achim von Arnim, E. T. A. Hoffmann, Clemens Brentano, Jean Paul, Friedrich Hölderlin aj.) se pak nespočetněkrát opakují, aby ukázala, kerak se směr vyvíjel dál. Horyna má načteny nejen primární texty, v nichž se pohybuje se suverenitou hodnou mistra, jemně, na holubích nožkách, aniž by čtenáře ponižoval svou příliš deklarovanou

vzdělaností, ale hlavně literaturu předmětu, a to nejnovější, především ovšem německou, na niž se odvolává, již komentuje a s níž nezřídka polemizuje.

Jako vlásečnicové, podpovrchové spojnice prochází Horynovým dílem myšlenka návaznosti, laskavého a láskyplného vývoje a současně se v něm vracejí dvě představy: že vývoj lidstva mohl být jiný, nebýt oněch obrazoboreckých, destruktivních sil, po jejichž řádění se muselo začít znovu, ať již se měnily jakkoli, a že nakonec – navzdory moci, síle, agresi a fundamentalismu – zůstává v dějinách lidstva to jemné, transcendentní, hravé a neutilitární, pro něž je synonymem právě poezie a činnosti jí blízké. Tedy vidění lidského myšlení jako dobře skryté kontinuity a hledání smyslu ve vrcholně kreativních aktivitách na pokraji možností lidského ducha – často až ve sféře, které tak nepřesně říkáme šilenství (Novalis, Hölderlin). Vidíme, že podobně postupoval Nikolaj Berd'ajev, když mluvil o křesťanské renesanci, jež – stejně jako německá raná romantika – vycházela organicky z osvícenství a navazovala na středověký universalismus; pak však prohrála svůj boj s „tvrdou“ renesancí, která došla zbožněním antických vzorů k likvidaci univerzálního jazyka, univerzálního kulturního prostoru a univerzálního náboženství a ocitla se na pokraji ateismu a v lůně antropologismu.

Budování „nové mytologie“ je hlavním obsahem Horynových interpretací rané německé romantiky a názvy některých kapitol a podkapitol snad potvrzují už uváděné: Nová mytologie v pojetí Schlegela a Novalise, Nová mytologie – romantická kultura dorozumění, Magický idealismus, Astralis: zrození nadčlověka v rané romantice, Novalisovo pojetí génia, Makroantropos, člověk z hvězd. Když k tomu připočteme malou antologii primárních textů (patrně v autorově svěžím a citlivém překladu) a rozsáhlou literaturu předmětu, vnoříme se do složitého, ale přesto dobrodružně vyprávěného, čtenářsky přitažlivého díla. Horynu je však třeba číst pomalu, je to nejen filozof, ale také potměšilý literát, který o funkcích jazyka ví své a občas si s námi jako se čtenáři pohraje. Ale i v tom trpělivost přináší růže. Současně si uvědomujeme, na co všechno položila tato německá romantika svá křídla: bez ní je literatura 19. a 20. století ve své podobě nemyslitelná, a to nejen evropská, ale i americká.

Právě proto je třeba zdůvodnit, proč se recenze této knihy nachází v periodiku *Slavica Litteraria*. Předně proto, že Horynova monografie je literárně založena, zachází s literárním vědomím, poetikou a poetologií, které má autor snad raději než svou mateřskou filozofii. To však není nejpodstatnější; spíše je to fakt, že se Horyna zabývá kulturním okruhem, který byl klíčový pro celou evropskou, resp. euroamerickou literaturu, ale zejména pro Slovany a nový start slovanských literatur na počátku 19. století. To, že si to uvědomujeme nepřilíží často, je právě proto, že tyto školy a kulturní proudy jimi tvarované nebyly „tvrdé“, ale „měkké“, vpijely se do nás povlovně, i když je všichni nakonec máme v krvi. Nehledě na české protiněmecké nálady obrozenecké doby jsou v naší romantice, resp. v našem českém romantismu pevně fixovány. Češi však dokázali s německými podněty pracovat po svém, jak o tom píše např. Matija Murko (*Matthias Murko: Deutsche Einflüsse auf die Anfaenge der boehmischen Romantik. Mit einem Anhang: Kollar in Jena und beim Wartburgfest. Verlags-Buchhandlung „Styria“, Graz 1897. O Murkovi viz dále: Darko Dolinar: Matija Murko in slovenska literarna veda. In: Zbornik slavističnega društva Slovenije 12, Evropsko leto jezikov, Sodobna slovenska književnost. Matija Murko. Uredil Marko Jesenšek. Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana 2002, s. 98–107; Ilse Seehase: K znanstvenozgodovinskemu mestu Matija Murka. In: Slavistična revija, letnik 35/1987, št. 3, julij – september, s. 291–297; Ivan Grafenauer: Matije Murka znanstvena pot. In: Razprave – Dissertationes II, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Razred za filološke in literarne vede, Ljubljana 1956, s. 3–25; Murkova epocha slovanské filologie. *SLAVIA*, časopis pro slovanskou filologii, Slovanský ústav, Euroslavica, Praha 2003; Zbornik slavističnega društva Slovenije 12, Evropsko leto jezikov, Sodobna slovenska književnost. Matija Murko. Uredil Marko Jesenšek. Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana 2002; Vladimír Osolnik: Nekaj besed o znanstvenem delu Matije Murka. In: Zbornik slavističnega društva Slovenije 12, Evropsko leto jezikov, Sodobna slovenska književnost; Matija Murko. Uredil Marko Jesenšek. Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana 2002, s. 90–97; Alenka Šivic-Dular: Matija Murko in program slovenske vzajemnosti. In: Zbornik slavističnega društva Slovenije 12, Evropsko leto jezikov; Sodobna slovenska književnost. Matija Murko. Uredil Marko Jesenšek. Slavistično društvo Slovenije, Ljubljana 2002, s. 124–137; Murkova epocha slovanské filologie, red. M. Zelenka,*

Praha 2003; Matija Murko v myšlenkovém kontextu evropské slavistiky. Sborník studií. Eds: Ivo Pospíšil, Miloš Zelenka. Slavistická společnost Franka Wollmana se sídlem v Brně, Ústav slavistiky FF MU v Brně, Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU, Ljubljana. Brno 2005).

Nejen pro obrozenské Čechy a jejich potomky byla jenská romantika klíčová, určující; vyrostla z ní i podstatná část jevu, jemuž říkáme ruský literární zázrak: šlo spíše o tlak romantiky a protitlak realismu. Je to možná i proto, že „jenská romantika (je) poslední pokus o zasazení náboženství do dějin moderní doby, pokus, který zpočátku není restaurantní, apologetický ani klerikální, ale cílený tak, aby zabránil proměně zčasovělých světových dějin v permanentní hrdelní soud nad současným světem, konaný ve jménu budoucnosti.“ (Horyna, s. 25–26) Nedokončená sekularizace ruské literatury je dostatečně známa a otevřený či skrytý „náboženský“ charakter ruské literatury také.

Podstatný je také návrat rané německé romantiky k mytologii a hlavně vytváření „nové mytologie“. Horyna k tomu na počátku své monografie píše: „*Raně romantická poetika se začala obracet k pomalosti, k opakovanému a kritickému čtení, k meditativnímu přístupu k textu, pro nějž hledala a nacházela původní vzor v mytologii a sakrálních textech.*“ (Horyna, s. 28)

Autor přitom nepomíjí ani temnější stránky tohoto „měkkého“ filozofování (německý romantický antisemitismus – od některých filozofů jsou to výroky skoro neuvěřitelné a je zřejmé, že již tam se utvářelo názorové podloží pro pozdější tragický vývoj, i když to nelze vidět tak přímočaře).

Klíčové jsou v knize pasáže o dionýsovském a apollónském principu (jak je známe z pozdější práce Nietzscheovy) u Hölderlina a pak pojetí „nové mytologie“; myslím, že dobře zdůvodněné (z mého pohledu laika) jsou Horynovy polemické poznámky k pojetí M. Franka, že Novalis nepatřil ani tak ke škole Fichteově, jako ke škole Karla Leonharda Reinholda (1757–1823). A je v nich i pojednání o romantické ironii, neshodné ovšem s obecným pojetím ironie. Netkví v existenci „měkkého“, spodního proudu navazování, kontinuity, již jenská romantika pokračuje v osvícenství, stará otázka, že nedostatek mytologie, kreace nového zakouzlení či začarování je tím základním, byť skrytým problémem našeho světa?

Ivo Pospíšil

SONDA DO BRJUSOVY NOVELISTIKY

Valerij Brjusov: *V zrcadle*. Přel. Alena Morávková. Havran, Praha 2004.

Jméno Valerije Brjusova je českému čtenáři známo již od konce 19. století, kdy se v českém tisku začínaly objevovat zprávy o ruském symbolismu, provázené prvními překlady ruských symbolistických básníků včetně Brjusova. Ten také po delších přípravách jako jediný z představitelů ruské moderny navštívil roku 1909 Prahu a psal poté o české kultuře do Apollonu, reprezentačního časopisu ruské moderny. Ještě před první světovou válkou Stanislav Minařík přeložil Brjusovův psychologický román *Ohnivý anděl* (orig. 1908–09, překl. 1913, 1925, 1978, 1997), oscilací mezi reálnem i ireálnem předcházející Bulgakovův proslulý román *Mistr a Markétka*. V meziválečné době také došlo na první překlady Brjusovova historického románu *Oltář vítězství* (1931, 1970, 1983). Od dob před první světovou válkou se datuje zájem i o jeho novelistiku (1913, 1925). Samostatné sbírky jeho veršů vycházely až po druhé světové válce (1954, 1982), kdy po intenzivním zájmu o ruský romantismus a realismus došlo i na modernu a avantgardu. Zcela neznámá u nás po dlouhou dobu zůstávala Brjusovova dramatická tvorba, jež byla zpřístupněna v originále a částečně i v překladu v brněnském projektu D. Kšicové a P. Kleina *Dramatika ruského symbolismu I.* (2001) a *III.* (2004).

Sborník Brjusovových šesti kratších próz a tří novel, vybraných a přeložených Alenou Morávkovou, jenž vyšel pod názvem první povídky *V zrcadle*, umožňuje českému čtenáři nahlédnout do podivuhodného světa Brjusových psychicky či sociálně narušených postav, zmítajících se na hraně snu a skutečnosti. Řada z těchto témat je pro ruskou modernu příznaková. Takový je námět *zrcadla*,